IV N

De Sociaal Democratie, de Anarchie en de Godsdienst.

Door F. DOMELA NIEUWENHUIS.

Als men behoort tot den ouden tijd van het socialisme, toen men nog niet uitging op stemmenvangst, toen men niet bang was de menschen te ergeren met flinkweg voor het socialisme uit te komen, dan bedroeft men zich hoe zoo'n beweging een zwenking kon maken naar achteren, alleen ter wille van het sukses.

Ja, zoover ging het, dat men mij, die door sommigen gesignaleerd werd als het „paapje" wegens de betrekking van predikant, eenmaal door mij bekleed, eerst niet erg vertrouwde en het heeft heel wat tijd gekost vóórdat dat wantrouwen was weggenomen.

Toen was de algemeene leuze, als 't ware het korte program: de sociaaldemokratie is op staatkundig gebied *republikeinsch*, op ekonomicsch *kommunistisch* en op godsdienstig *atheïstisch*. (dr. Boruttau.)

En dat was de heerschende meening in de geheele internationale partij.

Geen wonder, want de materialistische geschiedbeschouwing van Marx is altijd een der grondslagen geweest van de sociaaldemokratische leer.

En komt Marx leer niet hierop neer, dat al onze maatschappelijke begrippen omtrent God, recht, plicht en zedelijkheid afhangen van de ekonomische levensvoorwaarden of om het met zijn eigen woorden te zeggen: „het bewustzijn der menschen wordt bepaald door hun maatschappelijk zijn?"

Het ergste is dat de heeren het heel goed weten maar hun werkelijke meening verbergen ter wille van andere overwegingen. En dat durft praten over de huichelarij van de geestelijken, zonder te bemerken dat men zichzelf schuldig maakt aan de ergste huichelarij!

Dr. Pannekoek schreef terecht: „een partij die zich van haar eigen wezen wel bewust en oprecht is, moet noodzakelijk *godsdienstloos* wezen."

Is het duidelijk genoeg?

Dus de bewuste soc. dem. partij is godsdienstloos.

Dit zegt men zelf.

Maar wat voegt hij er direkt aan toe?

„Wij kunnen echter dat, wat tegen de vooroordeelen indruischt zoo noodig wel verbergen, zij het alleen maar om aan het woord te komen."

Hoe hebben wij het nu?

Is dat niet de huichelarij ten top gevoerd? Verstoppertje gaat men spelen met denkbeelden op godsdienstig gebied, om gehoord te worden.

Is dat iets anders dan wat men aan de geloovigen verwijt?

Men praat dus tegen beter weten in.

Van der Goes schreef in *Het Volk*: „in de praktijk van het socialisme is niets dat de geloovige arbeiders verplicht zich verre te houden van de socialistische beweging."

Dat is voor de geit, maar het helpt niets, want de geloovige arbeiders zijn zoo dom niet om erin te vliegen.

En dadelijk daarna schrijft hij:

> „daarom zeggen wij, en constateeren daarmee een feit. dat voor tegenspraak vatbaar is: het socialisme is godsdienstloos."

Dat is voor de kool.

Een mensch die zijn gezond verstand gebruikt, bemerkt die tegenspraak direkt en het heeft zelfs den schijn alsof men er maar op los schrijft, denkende:

de massa is gedachteloos genoeg om het altemaal te slikken!

Hoe nu? Het socialisme is godsdienstloos, maar hoe kan men dan beweren dat in de praktijk van het socialisme, dat godsdienstloos is, niets is wat geloovige arbeiders verplicht zich er ver van te houden? Inderdaad daar houdt alles bij op en men vraagt zich af of men met idioten te doen heeft.

Elders zegt hij weer:

»men kan het af-, men kan het goedkeuren, men kan het niet ontkennen. De klasse, die het mode ne proletariaat *heeft*, is zonder behoefte aan godsdienstig geloof »

En in de *Nieuwe Tijd* lazen wij van denzelfden:

«onze beweging is godsdienstloos en verkondigt luid als de torenklok over de stad over de geheele wereld dit haar karakter.»

Zegt dit ook eens in den verkiezingstijd v. d. Goes. Neen men verkondigt dit luide misschien behalve in den verkiezingstijd.

In theorie dus godsdienstloos.

In de praktijk belet niets den geloovige zich ver van het socialisme te houden dat godsdienstloos is!

Maar deze aanhaling van denzelfden doet de deur toe:

»Ja, wij zouden ronduit gezegd niet gaarne vroom en zedelijk zijn als deze publicisten.

Zoo na als die oude Heidenen stonden wij nimmer bij eenig doopvont; doch kunnen ons levendig verbeelden, wat de Friesche koning Radboud dreef, toen hij op het punt van zich aan het sakrament der reinigende wateren te onderwerpen, de vuile menschen en de loerende pastoors nog eens aanzag, die hem bijna hadden geknipt. En ook wij geven verre de voorkeur aan eene plaats onder onze geestverwanten in een oord dat we niet nader zullen noemen, boven een zetel in hoogere gewesten waar onder anderen dr. Kuyper de toegepaste en dr. van Eeden de theoretische deugd — en dat tot in alle eeuwigheid — zullen vieren en bezingen .. Neen, de heer Kuyper heeft onze staatkundige partij buiten de zedelijke gemeenschap hier op aarde geplaatst; zoo hopen wij ook later bij dit isolement te mogen volharden; in een hemel vol klerikale en ethische schotschrijvers en demagogen (die ook waarschijnlijk een hoog woord zullen voeren) heeft voor ons — wij bekennen het — weinig begeerlijks. Welke onze tekortkomingen mogen geweest zijn en hoe zwaar ze ons (niet onverdiend) zullen worden aangerekend wij vragen als een genade, zoo wij het niet mogen eischen als een recht, door geen geblaf van christendom gestoord te worden in onzen lastigen slaap.»

Aan duidelijkheid liet dit niets te wenschen over. Maar welke reden zou nu de geloovige arbeider hebben, als in de verkiezingsdagen v. d. Goes hem nadert met fluweel zachte stem en hem toefluistert: och beste vriend, wij tasten immers uw godsdienst niet aan, gij kunt vrijelijk gelooven wat gij wilt, want ziet u, bij ons is godsdienst privaatzaak, stemt op ons, wij meenen het goed met u, wat voor reden zou de geloovige hebben om zijn verlokkelijke taal te gelooven?

Wat 'n huichelarij om zulke taal te bezigen, vlak nadat men verklaart heeft dat de partij godsdienstloos is!

Schreef niet Bebel:

»*Ieder mensch die hersens in z'n hoofd heeft, weet dat godsdienst en wetenschap onvereenigbare zaken zijn Daarom is door het wetenschappelijk karakter van ons program ieder misverstand uitgesloten*».

Maar als politiek partijleider zegt hij:

„Wanneer wij echter met de plannen der vrijdenkers meegaan en verlangen dat ieder socialist atheïst moet zijn,

dan richten wij een onoverkomelijken scheidsmuur op tusschen ons en degenen. die niet zoo denken en nog ver van ons afstaan. Vooral in de katholieke distrikten zou de schade onberekenbaar zijn. Allen die op weg zijn naar de sociaal-democratie, zouden weer worden teruggestoten. Maar dan zou het ook gedaan zijn met de macht en den invloed van de sociaaldemokratie Daaruit volgt, dat wij de partij niet mogen maken tot een laboratorium van vrijdenkerige of vrij godsdienstige proefnemingen, en dat wij er ons beslist tegen moeten verzetten dat men de zinsnede uit ons program „godsdienst is privaatzaak" verandert of opheft".

Dus uit politieke overwegingen laat men in het program iets staan, waarvan men zelf overtuigd is dat het niet waar is.

Uit taktiek — zietdaar de leer van Bebel, steekt men zijn beginsel in zijn zak om meer kiezers te vervangen of hen niet te vervreemden maar als straks de Jesuïten hun leer: het doel heiligt de middelen, openlijk verkondigen, dan staat dezelfde Bebel dadelijk klaar om met groote drukte hun verfoeilijke leer zoo krachtig mogelijk op de kaak te stellen. In zijn boek „De Vrouw en het Socialisme" schrijft dezelfde: „Christendom en Socialisme staan tegenover elkander als vuur en water. De zoogenaamde goede kern in het christendom, die men, doch niet ik, daarin vindt, is niet christelijk maar algemeen menschelijk en wat het eigenlijke wezen van het christendom uitmaakt, zijn kraam van leerstellingen en dogma's staat vijandig tegenover de menschheid??"

Dus in beginsel staan christendom en socialisme lijnrecht tegenover elkander, maar in de praktijk wil men de geloovige arbeiders wijs maken, dat zij best met de socialisten kunnen samengaan en op socialisten stemmen, daar zij immers elk in zijn geloof laten.

Dr. Gorter omschrijft het onderscheid klaar en duidelijk, waar hij zegt:

»de socialist noemt als richtsnoer voor het individu datgene wat opkomt uit den »stoffelijken ondergrond« van het menschelijk bestaan, de geloovige zegt, dat uit God en door God en tot God alle dingen zijn. De een dus alles uit God, de ander alles uit den stof Is de tegenstelling niet duidelijk?«

Als Gorter de nieuwe wereldbeschouwing van het socialisme beschrijft, die langzaam aan het groeien is, dan doet hij dit op deze duidelijke en ondubbelzinnige wijze:

„de wereld bestaat uit niets dan stoffelijke wezens, individuen die naast elkander het heelal bewonen In sommige van die wezens is de denkkracht de geest opgegroeid Er is geen God, geen wezen buiten het heelal, dat op een of andere verklaarbare manier het heelal zou bewegen en besturen Ook in het heelal is geen God met zulk een wezen. Wel is het heelal één wezen in zooverre als alle dingen bij elkaar behooren, maar het heelal is geen Persoon niet met een Monster-Geest behebt".

En in zijn verbeelding ziet hij hoe „als een laffe schim de godsdienst met gebogen hoofd van de aarde zal vluchten."

Is het niet duidelijk genoeg?

Vergelijkt hierbij de brochure van Stampfer „Godsdienst is privaatzaak" (ook in het Hollandsch vertaald) en hoe hij zich wringt om te bewijzen(?) dat een christen best sociaal-demokraat kan zijn; men leze hoe ds. Kutter in zijn boek „Zij moeten" aan wil toonen dat de sociaal-democratie geroepen is de beloften van het chris-

tendom te vervullen „niet in het licht der wetenschap, maar in dat van den levenden God.”

Neen, dan is Bernstein eerlijker, waar hij schrijft:

„de onmisbare voorwaarde voor alle redelijke ekonomische en politieke ontwikkeling is het prijsgeven van iedere godsdienstige gedachte Wil men met den vooruitgang mee, dan moet men zich van den godsdienst emancipeeren Wij kunnen den mensch niet geleiden naar de politieke emancipatie, zoolang wij hem niet zullen hebben bevrijd van alle godsdienstige ideën. Zij die toetreden tot de socialistische partij en godsdienstige ideën bewaren, worden noodzakelijk hinderpalen voor onze beweging. Het kan dus absoluut niet worden toegelaten dat wij den godsdienst zouden beschouwen als privaatzaak En stelling nemende tegen den godsdienst moeten wij stelling nemen tegen de kerk, omdat de eene niet te scheiden is van de andere

Dit is het beginsel, dat alle kopstukken van het socialisme leidde van hun eerste optreden af; allen waren vrijdenkers, volkomen van kerk en staat geëmancipeerd Eerst toen de socialistische partij talrijker werd, nam men zijn toevlucht tot de valsche leuze: de godsdienst is privaatzaak, omdat men het noodzakelijk vond de kleine lui en vooral de landelijke bevolking niet af te schrikken Met andere woorden: het is om redenen van taktiek en propaganda, vooral om stemmen te winnen bij gelegenheid van de verkiezingen dat deze leuze in het partijprogram werd opgenomen — in den grond der zaak was het niet alleen een inkonsekwentie maar huichelarij.”

Toch blijft zoo'n man in een partij, die zulk een leuze verheft tot hoeksteen van het gebouw!

Het is niets anders dan grof bedrog, geboren uit spekulatie en boerenvangerij, als men zegt dat godsdienst en socialisme kunnen samengaan.

Wat zegt de grootmeester der sociaaldemokratie, Karl Marx:

„de kritiek van den godsdienst gaat uit van de onderstelling van alle kritiek.. De godsdienst is de algemeene theorie dezer wereld, haar encyclopedisch compendium, haar logika in populairen vorm Hij is de fantastische verwezenlijking van het menschelijke wezen, omdat het menschelijke wezen geen ware werkelijkheid bezit... De opheffing van den godsdienst als van het denkbeeldig geluk des volks is de eisch van zijn werkelijk geluk .. Het is dus de taak der geschiedenis, nadat de andere zijde der waarheid verdwenen is, de waarheid aan deze wereld vast te stellen. De kritiek van den hemel verandert daardoor in een kritiek van de aarde, de kritiek van de godsdienst is de kritiek van het recht, de kritiek van de theologie is die der politiek”

Wat te zeggen van den sociaaldemocraat, die met zoete woordjes den geloovigen arbeider tracht te paaien, zoodat hij gerust kan stemmen op den sociaaldemokraat en die daarna hoort hoe Marx met alle scherpte optreedt tegen de zedeleer van het christendom door te zeggen:

„de Sociale Beginselen van het christendom verklaren alle laagheden der onderdrukkers tegenover de onderdrukten hetzij als een rechtvaardige straf voor de erfzonde en de overige zonden of voor beproevingen, die de Heer in zijn wijsheid oplegt aan de verlosten De Sociale Beginselen van het christendom prediken de lafheid, de zelfverachting, de vernedering de onderworpenheid, den demoed kortom alle eigenschappen van het kanaille en het proletariaat dat zich niet als kanaille wil laten behandelen heeft zijn moed, zijn zelfstandigheid zijn trotsch zijn onafhankelijkheidszin nog veel noodiger dan brood De Sociale Beginselen van het christendom zijn bekrompen en het proletariaat is revolutionair”

Ons dunkt dat als de geloovige arbeider dit gelezen heeft, alle lust hem wel zal ontgaan om ongeacht godsdienst met dezen samen te gaan, zelfs al weet hij zijn ware inzicht zoo behendig te verbergen achter het uit-

hangbord: godsdienst is privaatzaak.

En zijn vriend Friedrich Engels maakte het voorwaar niet beter, toen hij schreef:

„het atheisme is zoowat een vanzelf sprekend iets bij de Europeesche arbeiderspartijen Van de groote meerderheid der Duitsche sociaal demokratische arbeiders kan men zelfs zeggen dat het atheisme bij hen reeds een overwonnen standpunt is; dit zuiver negatieve woord vindt op hen geen toepassing meer daar zij niet in een theoretische doch nog alleen maar in een praktische tegenstelling tot het godsgeloof staan. zij hebben met een god eenvondig afgerekend; zij leven en denken in de werkelijke wereld en zijn dus materialisten".

De groote voorgangers der sociaaldemokratie kwamen rondweg en zonder omwegen voor hun meening uit, zij waren nog niet bedwelmd door den roes van het parlementarisme en koesterden dus geen vrees om door onbehoedzaamheid menschen van zich te vervreemden. Zij begrepen dat de geestelijke slavernij, of zooals Marx het uitdrukte de volksopinies, gebruikt werd om de menschheid te bedwelmen, zoodat zij gedweëe onderdanen bleven, die berustten in hun lot en zagen zeer goed in dat de godsdienst het groote struikelblok was waarop alle hervormingen afstuitten de groote rem voor den vooruitgang. Naar waarheid getuigde Ludwig Feuerbach, dat hij geen cent gaf voor alle politieke vrijheid, zoolang de mensch zich niet had losgeworteld van den godsdienst.

Ziedaar dus het oordeel van gezaghebbende mannen over godsdienst en als de sociaal-democraten eerlijk te werk gingen, dan zouden zij niet zoo koketteeren met den godsdienst in de hoop daardoor stemmen te winnen en flinkweg kleur bekennen. Maar dat doen zij niet, want de verkiezingen zijn in zicht.

Hebben wij in voienstaand gezien hoe de sociaaldemokratie staat tegenover den godsdienst', nu zullen wij eens zien hoe de houding is van de Anarchie tegenover den godsdienst. In den grond der zaak staan wij op het standpunt, indertijd ingenomen door Marx en Engels, die rondweg verklaarden, dat het socialisme atheïstisch was in godsdienstig opzicht. Wij staan natuurlijk vrijer, omdat wij niemand of niets te ontzien hebben, omdat wij ronduit kunnen uitkomen voor onze gevoelens zonder bang te zijn daardoor iets te verliezen. En toch aan taktiek is de zwenking toe te schrijven, die de sociaal demokratie heeft gemaakt.

Men heeft ons gevraagd: maar wilt gij den godsdienstigen mensch verbieden zijn godsdienst uit te oefenen op de wijze die hem goeddunkt? Wilt gij den godsdienst bij dekreet afschaffen?

Ons antwoord is: noch het een, noch het ander, maar wij willen dat men **waar** is en niet zal strijden onder een valsche leus.

Den godsdienst afschaffen?

Maar dat gaat immers niet, zooals men gezien heeft tijdens de Fransche omwenteling toen men het deed om spoedig daarna den dienst der godin de Rede in te voeren.

Neen, God wordt niet afgezet of afgeschaft op 'n goeden dag, hij schaft zichzelven af, omdat hij overbodig wordt.

Als er geen vraag meer is naar een artikel, dan houdt ook het aanbod op. Zoo zal het gaan met den godsdienst.

Telkenmale als de wetenschap een schrede voorwaarts heeft gezet, ging de godsdienst een schrede achterwaarts. Elke verovering des geestes is een verovering op het geloof. Zoolang echter de godsdienst nog zijn wortels kan schieten in het gemoed

van den mensch, zoolang zal hij blijven bestaan. Met ziet het met de theosofie, die een nieuwe godsdienst is geworden voor menschen, die den ouden vaarwel hadden gezegd, maar die toch niet geheel met allen godsdienst gebroken hebben.

Het is merkwaardig hoezeer de menschen veelal behoefte hebben aan krukken, in de verbeelding dat zij niet op eigen beenen kunnen staan. Zij gooiden den ouden godsdienst weg, maar er bleek een leemte te blijven staan, die zij dan maar aanvulden met de theosofie.

Dit staat bij ons vast, dat als de massa ekonomisch vrij is, zij zelve moet weten of zij een godsdienst, een soort van kerk begeert en ook welke soort van kerk. Alleen door volkomen vrijheid te geven, zal men de kerk overwinnen, nooit door dwangmaatregelen. Wij zouden ons nooit en onder geenerlei voorwaarden verstouten een vrij volk te verbieden een godsdienst aan te hangen, die het zou bekoren. Zelfs zal men door vervolging, door verbodsbepalingen het tegendeel bereiken van hetgeen men wenscht. Vervolgingen hebben een zaak meer gebaat dan geschaad. Vanzelf zal al gaandeweg de behoefte aan godsdienst verdwijnen en zoo zal hij afsterven. In een maatschappij, waarin de mensch vrij kan leven, vrij van zorgen voor zijn stoffelijke behoeften, vrij ook van dwang door den eenen mensch uitgeoefend over den anderen, zijn de levensvoorwaarden voor godsdienstige denkbeelden niet aanwezig. Welk behoefte aan een hemel hiernamaals zal de mensch er op nahouden, als de aarde voor hem is geworden een plaatse des geluks, waarin het hem goed is te zijn?

Als er geen menschen meer in de erk komen, dan worden de kerkgebouwen overbodig. Als er geen menschen hunne kinderen laten doopen, katechiseeren, aannemen; als niemand meer een preek komt hooren of het avondmaal komt bijwonen, dan zal men wel gedwongen zijn de kerken te sluiten als overbodige gebouwen of nog beter ze bestemmen voor andere, nuttige doeleinden, zooals voor tooneel- en muziekuitvoeringen, voor gymnastiek en sport. Alle geestelijken worden dan op stal gezet als niet alleen onnoodig maar overbodig, tenzij ze zelven inzien welk een onnut werk zij verrichten en zij gaan uitzien naar een anderen werkkring, waarin zij werkelijk van nut kunnen zijn.

Ondergraving van den materieelen grondslag ontneemt aan den godsdienst zijn bestaansvoorwaarde. Want men vergete nooit dat de kerk niet alleen een ontzettenden invloed en kracht uitoefent, maar ook een ontzettende macht bezit als kapitaalbezitster. Ontneem haar deze en gij zult zien hoe zij weldra ineenzinkt wegens gebrek aan krachten, vooral wanneer de bestaanvoorwaarden der menschen verzekerd zijn. Misschien blijven er altijd menschen, die een zekeren mystieken aanleg hebben of die een kerk behoeven om op te leunen, welnu laat hen hun hart ophalen aan alle mystiekerij, zooveel als zij willen. Gaandeweg zullen ook deze wel verminderen.

Het zijn de materieele behoeften meer dan de geestelijke ideeën, die de wereld regeeren, maar men vergete hierbij nooit dat er wisselwerking plaats vindt evenals overal. Waar blijft het woord van Feuerbach dat hij niets geeft om politieke vrijheid, zoolang 's menschen geest in slavernij verkeert.

Men zegt wel eens: wanneer de godsdienst van zelf wegvalt, als de

economische levensvoorwaarden verbeteren, dan is een strijd tegen den godsdienst afzonderlijk eigenlijk niet noodig.

Dit is niet geheel waar. Men moet zorgen dat de geesten rijp zijn, opdat zij in staat zijn de vrijheid te genieten, als de economische kluisters zijn afgelegd, want anders loopt men gevaar weer tot de tirannie te vervallen.

De toestand is aldus.

Het kapitalisme is de grootste vijand, tegen wien de strijd is gericht. Dit nu heeft zich verschanst achter eenige schilden zooals het Militarisme, de Godsdienst, het Alcoholisme, of om het populair uit te drukken achter Kazerne, Kerk en Kroeg.

Hoe kan men nu het kapitalisme raken, zoolang men die schilden onaangeroerd laat? Dat begrijpt Rome b.v. zeer goed, dat het steeds bezig is die schilden sterker te maken, teneinde zich te beter daarachter te kunnen verbergen. Daarom moeten allereerst die schilden worden weggerukt en gelukt dit, dan zal het blijken dat het onbeschermde, naakte kapitalisme zal blijken onbestaanbaar te zijn. Zoolang de menschen zich laten bedwelmen door godsdienst en alcohol — beiden hebben eenzelfde werking, het bederft het lichaam door den geest te bedwelmen en het andere den geest door het lichaam te bedwelmen — en zoolang de menschen zich door het geweld van leger en politie (het Militarisme eener- en door den godsdienst anderzijds) laten dwingen en beheerschen, zoolang zal er geen grondige beterschap komen.

De rijken hebben ten allen tijde een juist instinkt gehad, dat er verband bestaat tusschen het geloof en het privaateigendom en daarom staan zij het liefst aan de zijde van het geloof als voorwaarde ter beveiliging van hun eigendommen. Heine zei reeds ondeugend maar waar: »de aristokraten hebben ingezien, dat het christendom een zeer nuttige godsdienst is, dat de mensch, die aan de erfzonde gelooft, ook de erfvoorrechten niet zal loochenen, dat de hel een heel goede instelling is om de menschen in vrees te houden en dat iemand die (bij het avondmaal) zijn god opeet, zeer veel kan verdragen«.

Ook de, door Rome zoo gehate, vrijdenker Voltaire was feitelijk niet zoo erg gekant tegen den godsdienst, alleen hij zelf wilde er niet mee te maken hebben, maar voor het kanailje, dat zijn de menschen die slechts armen hebben om van te leven, dus de arbeiders, is de godsdienst een best ding. Ondanks alle ongeloof bleef hij een aristokraat in zijn hart. Hij gevoelt het gevaar, dat dreigt uit de kennis des volks, dat nu uit onkunde niet beter weet of het hoort zoo, dat zij onderdrukt worden en de lijdende partij zijn. Zoo ver ging hij zelfs, dat hij schreef: »de volkeren hebben ten allen tijde een heer, een rechter, een vader vereerd, en dit verheven geloof was noodzakelijk voor de menschen, het is het heiligdom der maatschappij, de eerste grondslag van de heilige gelijkheid, de teugel voor den misdadiger, de hoop van den rechtvaardige. Als ooit de hemel, ontdaan van zijn majestueuse heerlijkheid, ophoudt hem te verkondigen, als er geen God bestond, zou men hem moeten uitvinden«.

Dus God bij wijze van boeman, om het kanailje bang mee te houden.

De grootste aristokraat kan hem om den hals vallen, als hij weet hoe die gehate Voltaire eens schreef: »ik

wil dat mijn zaakwaarnemer, mijn knecht, zelfs mijn vrouw aan God zullen gelooven en ik ben van meening, dat ik dientengevolge minder bestolen en bedrogen zal worden«.

Dus, God goed voor minderwaardigen als zaakwaarnemers, knechts en vrouwen om de aristokraten te beschermen tegen diefstal en bedrog!

Hoe geheel tegenover hem stond Bakunine waar deze in tegenstelling verklaart: als er een God bestond, zou men hem moeten afschaffen!

Rome heeft zeer goed ingezien dat de bron der revolutie is de reformatie. Al wie het geloof los maakt van de Kerk door het individueel geweten als hoogste richtsnoer te nemen, hij ondermijnt de Kerk. In den beroemden Syllabus van paus Pius IX worden op één lijn gesteld »het socialisme, kommunisme, geheime genootschappen, bijbelgenootschappen, klerikoliberale genootschappen« als zoovele »gruwelwetten.«

Het protestantisme met zijn beroep op het geweten van het individu is anarchistisch in kiem.

Volgens Rome is God de bron van het gezag en de Kerk is de plaatsvervangster van Christus, zoodat zij macht heeft te binden of te ontbinden.

En ook de antirevolutionairen erkennen dit, maar door het recht te geven aan het individueel geweten, ondermijnen zij toch het gezag. Voor het aardsche meesterschap beroepen zij zich op het hemelsche, dat er konsekwent uit voortvloeit.

Daarom eenerzijds: èn God èn Meester en daartegenover het nòch God nòch meester van Blanqui.

Al wat daartusschen staat, is gedoemd als onlogisch om onder te gaan.

Er zijn slechts twee beginselen, die lijnrecht tegenover elkander staan, te weten:

Rome en de Anarchie.

Rome dat is de heerschappij van den mensch over den mensch, gesanktioneerd door God en de Anarchie als de vrijheid voor allen.

Ten slotte zal hiertusschen de keuze moeten geschieden.

De geloovige arbeider kan nooit samenwerken met den ongeloovige, want bij hem staat vast dat men Gode meer moet gehoorzamen dan de menschen. Uit God en door God en tot God zijn alle dingen. De een dus alles uit God, de ander alles uit den stof.

En dat zou toch kunnen samengaan.

Alleen onkunde of belangzucht kan het beweren.

Mr. de Savornin Lohman heeft het begrepen en verklaarde eens, dat was hij geen christen, die gezag van buiten aanneemt, hij anarchist zou zijn, want op de vraag: »valt niet elk opjektief, elk vaststaand gezag weg?« antwoordde hij: „dit zou inderdaad zoo zijn, indien de Christus, aan wien elke kerk, elke gemeente haar naam ontleent, niet ware een levende persoonlijkheid, waaraan ieder mensch, zonder iets van zijn ware vrijheid prijs te geven, zich onderwerpen kan."

Dus ook hij komt tot de konklusie: òf christen òf anarchist.

Het gezag is voor den mensch een koord waarmede hij gekneveld, een keten waaraan hij voortgesleept, de knoet waarmede hij afgeranseld zal worden, het hakmes of de bijl welke hem de armen, de beenen, de neus, de ooren, het hoofd zullen afhouwen.

En het is de godsdienst waarvan dit alles uitgaat, die de bron is van het gezag. Wie dus daaraan vasthoudt, die is ongeschikt om bevrijd te worden uit de boeien waarin hij geklonken zit.